

Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,
The Journal of Social Sciences Institute
Yıl/Year: 2018 – Sonbahar / Autumn
Sayı/Issue: 41 - Sayfa / Page: 339-358
ISSN: 1302-6879 VAN/TURKEY

Makale Bilgisi / Article Info
Geliş/Received: 13.07.2018 Kabul/Accepted: 27.08.2018
Araştırma Makalesi / Research Article

MAHMUT SOYDAN'IN GÖZÜNDEN MUSUL MESELESİ

MOSUL DISPUTE FROM THE VIEWPOINT OF MAHMUT SOYDAN

Doç. Dr. Mehmet PINAR
Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi
Tarih Bölümü
mmetpinar@gmail.com

Öz

Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Musul, tarihin her döneminde Türkler için önemli bir toprak parçası olarak görüldü. İngiliz emellerinin belirginleştiği süreçte Türkiye Musul'a tarihi, coğrafi, hukuki ve ekonomik argümanlarla yaklaştı. Milli mücadeleden zaferle çıkan Türkiye, Musul'la daha yakında ilgilendi. Stratejik bir öneme sahip olan Musul, devletler arasında çıkar çatışmalarının yaşanmasına neden oldu. Mahmut Soydan'ın Musul meselesiyle ilgili kaleme aldığı yazıları bu coğrafyanın tarihinin aydınlatılmasında önemli bir kaynak niteliğine olduğu söylenilebilir. Soydan özellikle sorunun adalet ölçüsünde çözülmesi noktasında yazılar yazdı. İngilizlerin asıl amacının Musul'dan ziyade bölgede çıkarları doğrultusunda hareket edecek bir Kürdistan kurmak olduğu tezini savundu. Soydan'ı Musul sorununda farklı kılan en önemli husus meseleye daha geniş açıdan yaklaşmasıydı. Konuya Türkiye- İngiltere arasında var olan bir sorun yerine Doğu- Batı arasında var olan bir mesele olarak bakmanın daha sağlıklı olacağı kanaatindeydi. Meselenin sadece Türkiye'nin değil bölgenin bir sorunu olduğunu ortaya koyarak Rusya gibi bölgesel aktörler üzerinden bir diplomasinin yürütülmesinin daha sağlıklı olacağı düşüncesindeydi. Hâkimiyet-i Milliye gazetesinin hem müdürü hem de yazar kadrosunda yer almasından dolayı aslında dönemin basının konuya yaklaşımı açısından da oldukça önemlidir.

Anahtar Kelimeler: Mahmut Soydan, Musul, İngiltere.

Abstract

Mosul, especially from Ottoman Empire to the Republic of Turkey, was viewed as an important land for Turks in every period of history. Turkey has approached to Mosul with historical, geographical, legal and economic arguments through the process when British ambitions has become more evident towards Mosul. Emerging victorious from the national struggle (Independence War), Turkey became more concerned with Mosul. Mosul with its strategic importance led to conflicts of interest between states. The works by Mahmut Soydan on the issue of Mosul can be said to be an important source for clarifying the history of this geography. Soydan wrote articles highlighting the solution of the issue in the context of justice. He defended the thesis that the British aimed to establish a state of Kurdistan that would act towards their interests on the region rather than Mosul. The most important aspect that differentiated Soydan in Mosul dispute was that he approached the issue from a wider perspective. Rather than approaching the issue as a conflict between Turkey-England, he was of the opinion that regarding it as an issue between the East and West would be suitable. He argued that the issue was not related to just Turkey but the region and that conducting a diplomacy through regional actors like Russia would be more productive. Soydan, as both the director and one of the writers of the newspaper Hâkimiyet-i Milliye, is also a very effective figure in terms of the approach of the press to the issue at that time.

Keywords: Mahmut Soydan, Mosul, England.

Giriş

Mahmut Soydan 1883 yılında Siirt'te doğdu. Babası Rüştü Efendi, annesi Emine Hanım'dır (TBMM Arşivi Mahmut Soydan Tercüme-i Hal Varakası, Dosya No:53). Bazı kaynaklarda Mahmut Nedim Soydan olarak da bilinir. Eşi Nahide Soydan'dan iki erkek ve bir de kız çocuğu vardı. Kızı Fazilet Soydan, Berlin'de Osmanlı askeri ataşelik görevini de yürüttü. Brest-Litovsk Antlaşması'nda Osmanlı İmparatorluğu'nu temsilen katılan Zeki Baraz Paşa'nın oğlu Mehmet İzzet Baraz ile evlenir (Öztürk, 1995: 690- 691).¹Soydan, henüz idadinin ikinci sınıfında öğrenci bulunduğu 1900-1901 yıllarında tercüme yapmaya ve M. Sükûti imzasıyla, İrtika ve Musavver Fenn-i Edebî gibi dergilerde yazılar yazmaya başlar (Sertel, 1928: 171).

Soydan 1905 yılında Harp Okulu'ndan mezun olduktan sonra Harbiye Mektebi'nde okumaya devam eder ve burayı bitirdikten sonra da bir süre yazı hayatını sürdürür (TBMM Arşivi Mahmut Soydan Tercüme-i Hal Varakası, Dosya No:53). 1906 yılında, bir Fransız yazarının 1870 seferinden on yıl sonra yazdığı bir kitabı, Hamiyet-i Vataniye ismiyle yayınlanır. 1908'de II. Meşrutiyet'in ilanından sonra,

¹ Doğum yerinin Selanik olarak kayıtlı olduğu bilgisi de yer almaktadır. (Emekli Sandığı Arşivi, Mahmut Soydan Dosyası, No: AO 149 773.)

Selanik Hukuk Mektebi'ne devam eder ve bu tarihten itibaren on bir yıl, hiçbir yazı yayınlamaz (Sertel, 1928: 171). Harbiye'yi bitirdikten sonra ilk görevine Rumeli 3. Ordu Komutanlığı'nda başlar (İş Dergisi, Sayı:277, Kasım 1989). 1908 yılına kadar Kosova ve Manastır vilayetlerinin değişik bölgelerinde Nizamiye birlikleriyle eşkiya takibinde bulunur. 1908 yılı başında Manastır Fırkası Kurmaylığına atanır (TBMM Arşivi Mahmut Soydan Tercüme-i Hal Varakası, Dosya No:53). Nisan 1909'da 31 Mart olayı sonunda Selanik'e götürülür ve Abdülhamit'in muhafız subaylığı görevine getirilen Soydan, Balkan Savaşlarına kadar bu görevde kalır (Gürer, 1999: 184).

Manastır Fırkası Kurmayı, Sultan II. Abdülhamit'in Muhafız Subayı, Şehzadeler Okulu Askerî Mürebbsi olur. Balkan Savaşları ve I. Dünya savaşında çeşitli birliklerde görev alır. 1913'te Sultan Abdülhamit'in Beylerbeyi Sarayına getirilmesi üzerine, aynı görevle İstanbul'a döner. Muhafız Subaylığına ek olarak Padişah'ın yanındaki oğlu Abit Efendi'nin eğitim ve öğretimini de üstlenir. Daha sonra İhlamur Köşkü'nde açılan Şehzadeler Okulu'nda görev yapar (TBMM Arşivi Mahmut Soydan Tercüme-i Hal Varakası, Dosya No:53; Gürer, 1999: 184).

1920 Nisan ayında Anadolu'ya geçerek Mustafa Kemal Paşa'nın Refakat Subaylığına Binbaşı olarak atanır (Obuz, 2017: 100). Binbaşı olarak bulunduğu bu görev sırasında Times gazetesinin yeni Türkiye ve milli irade aleyhinde yayınladığı bir yazıya cevap olarak Mustafa Kemal kendisinden cevap yazmasını istemesi üzerine Mahmut Soydan bunu yerine getirir. Mustafa Kemal Paşa, Hâkimiyet-i Maliye'nin Yazı İşleri Müdürlüğünü yapan Recep Peker'i Dâhiliye Vekiline ataması üzerine gazetenin Başyazarlığına Mahmut Soydan'ın getirilmesini sağlar (Sertel, 1928: 171).

Bu göreve getirilen Mahmut Soydan, Fransızca, Almanca ve Arapça dillerini bilmekteydi. İstiklal Harbi'nden sonra 1926 yılında İstanbul'da Milliyet gazetesini kurdu. Gazetenin sahibi ve Başyazarı idi (Duman, 1986: 263). 11 Şubat 1926 tarihinde ilk sayısı çıkan gazete, 13 Mart 1926'dan itibaren "Mustafa Kemal Paşa'nın Hatıralarını" Hâkimiyet-i Milliye ile aynı tarihlerde yayınlayarak dikkatleri üzerine çekti (Sertel, 1928: 171).

6 Nisan 1920 tarihinde kurulan Anadolu Ajansı, 6 Ocak 1926 Telsiz Telefon Türk Anonim Şirketi (Kocabaşoğlu, 2010: 37-38), 31 Ocak 1928'de Türk Eğitim Derneği 18 Aralık 1929'de Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti gibi kurum ve kuruluşlarda da, kurucu olarak görev yaptı (Semiz, 1991: 28). Bu yönüyle Mahmut Soydan, Cumhuriyet'in şekillenmesinde önemli sayılabilecek dernek ve kuruluşlarda görev yaptı.

Soydan, Atatürk'e ve yeni rejimin prensiplerine büyük bir bağlılık içerisinde olmasının da etkisiyle kısa zamanda önemli mevkilere yükselir. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin II. dönem seçimlerine Siirt'ten aday olur ve 28 Haziran 1923 tarihli genel seçimlerde 153 oy alarak Meclis'e girer. Kanuni Esasi, Milli Müdafaa ve Hariciye Komisyonlarında çalışır ve 13 Ağustos 1923 yılında da Başkanlık Divanı'na seçilir (Obuz, 2017: 317).

3 Aralık 1936 tarihinde, İstanbul Fransız Hastanesi'nde uzun bir tedavi sürecinden sonra Kalp rahatsızlığı nedeniyle öldü (Tan, 04.12.1936). Mahmut Soydan, Muhabbeti Vataniye ve Milli Mücadele Tarihine Dair Notlar, Ankaralı'nın Defteri adlı iki eseri mevcuttur.

Bu çalışmada Mahmut Soydan'ın gözlemleriyle Musul meselesi ele alınmaktadır ve Musul meselesinde Türkiye'nin yaklaşımını değerlendiren Soydan'ın, iktidarla uzlaştığı ve ayrıştığı yerleri ortaya koymaktır. Bu bağlamda çalışmanın ana noktası Musul meselesi üzerinden Türk dış politikasının Mahmut Soydan'ın kaleminden bir değerlendirilmesini yapmaktır.

Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Musul

Musul, Kerkük, Erbil ve Süleymaniye bölgeleri, yaklaşık olarak on asır Türk kimliklerini, bazen müstakil beylikler halinde, bazen de Selçuklu ve Osmanlı devletlerine bağlı olarak korumuşlar ve devam ettirmişlerdir (Yılmaz, 1995: 3). Bölgenin çoklu etnik yapısı, jeopolitik konumu ve en önemlisi yer altı zenginliği, Musul üzerinde birçok devletin çıkarları doğrultusunda siyaset takip etmesi sonucunu ortaya çıkardı (Kaya, 2004: 113).

Musul, I. Dünya Savaşı ile birlikte büyük devletlerin rekabetine sahne oldu. Savaş sürecinde İngiltere'nin dışında özellikle Almanya, Musul ile ilgilenmeye başladı. Büyük devletlerin Musul'a hakim olma isteği bölgede istikrarsızlığı da beraberinde getirdi. Mondros Antlaşması'nın imzalanması sırasında Irak topraklarında bulunun İngiliz komutan General Marshall, Ali İhsan (Sabis) Paşa'ya bir mektup yazarak Musul'un derhal boşaltmasını istedi. Musul Vilayeti'nin Vali Vekili Nuri Bey, bölge nüfusunun yoğun bir şekilde Kürtlerden oluşmasından dolayı İngilizlerin Kürtler üzerinde planları olduğunu erken bir dönemde görmüştü (Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Dâhiliye Şifre, Dosya:49-1, Gömlek: 28). İngilizlerin Ali İhsan Paşa üzerinde baskı kurması sonucunda Osmanlı merkezi yönetimi, 15 Kasım 1918'de Musul'u boşaltma kararı alması üzerine Musul'da İngiliz yönetimi başladı (Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A III-10-b 2, D 47,F 23-6). Musul'da İngiliz yönetimi başlamasına rağmen Musul ve Dahok'daki aşiretler İngilizlere karşı cephe aldılar (Genel Kurmay

ATASE Arşivi ATA-ZB, Kutu No:31,Gömlek No:39,Belge No:39-2; Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Arşivi (TİTE), Kutu:318, Gömlek:33, Belge:33001).

Musul'un Arap idaresine girmesini istemeyen Kürt ve Türkmenler de Anadolu'da başlayan bu mücadeleden cesaretle İngilizlere karşı direniş başlattılar. İtilaf devletleri bu durumu yok sayarak, 26 Nisan 1920'de toplanan San Remo Konferansı'nda Fransa, kendisini Avrupa ve Orta Doğu'da desteklemesine karşılık olarak Musul'u İngiltere'ye bıraktı. Yeni duruma göre Fransa ham petrol üretiminin %25'ini alacak ve ayrıca İngiltere'ye de %75 bırakılacaktı (Pınar, 2017: 170-171). İran ve Musul petrollerinin bir boru hattı ile Akdeniz'e bağlanmasını sağlayacaktı (Kürkçüoğlu, 1978: 175).

Musul halkı, Milli Mücadele hareketine destek vererek İngilizlere karşı cephe aldılar. Musul'daki Arap ve Kürtlerin, İngiliz himayesindeki Faysal'a değil de gelecekleri için Anadolu'ya dayanmayı tercih ettikleri görülmekteydi (Öke, 1991: 85). Genel Kurmay, Kürt aşiretlerinin İngilizlere karşı başlatmış olduğu direnişinin Arap aşiretlerini de etkileyeceği öngörüsünde bulunmaktaydı (Genel Kurmay ATASE Arşivi ATA-ZB, Kutu No:2,Gömlek No:76,Belge No:76-1). Bölgedeki aşiretlerin İngiliz karşıtı bir politika takip etmesi İngilizleri Musul ve havalisinde zor durumda bıraktı (TİTE Arşivi, Kutu:24, Gömlek:93 Belge:93-5001).

Milli Mücadele sırasında El-Cezire Cephesi Komutanlığı'na bağlı birlikler, Musul'da çeşitli tarihlerde İngilizlere karşı mücadeleye girdiler. Yarbay Özdemir Bey, bölge aşiretlerinin de desteğini de alarak İngiliz kuvvetlerine karşı oldukça önemli başarılarla imza attı. İngilizler, Derbent Muharebesi'ni kaybedince bölgedeki Kürt aşiretlerinin desteğini almak için Şeyh Mahmud'u desteklemeye yöneldiler. İngilizlerin desteğiyle bölgede Kürdistan Hükümeti kuruldu (Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A III-7-a, D 19,F 41-1). Yunan işgalinin başlamasıyla Musul ve havalisinde üstünlük tekrar İngilizlere geçti (Öke, 1991: 89).

Milli Mücadele sürecinin tamamlanmasından sonra toplanan Lozan Konferansı'nda en çok tartışılan konulardan biri Musul oldu. Konferansta Türkiye tarihi, ekonomik, sosyal ve coğrafi nedenlerle Musul'un kendisine ait olduğu tezini ortaya koydu. İsmet Paşa, Musul meselesinin Lozan konferansından sonra ikili görüşmelerle çözülmesi noktasında bir irade ortaya koymasına rağmen İngiltere, Musul'un kendi himayeleri altında Irak'a bırakılması yönünde ısrarını sürdürdü (BCA, 030.10/54.357.2-2). Musul meselesi, konferans çalışmalarını tehlikeye düşürecek bir mahiyet almaya başlayınca taraflar bu sorunun çözümünün konferanstan sonraya bırakılmasını kabul etmek

durumunda kaldılar. Bunun üzerine Lozan Barış Antlaşması'nda, Türkiye ile Irak arasındaki sınırın 9 ay içinde Türkiye ile İngiltere barışçı yollarla saptanması kabul edildi. Belirlenen zaman içinde, iki devlet arasında bir anlaşma sağlanamazsa sorunun Cemiyet-i Akvam'a götürülmesine karar verildi (Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A III-10 b-2, D 47, F 4-33).

Lozan Antlaşması'na uygun bir şekilde Irak sınırının tespiti için İngilizlerle yapılan Haliç Konferansı 19 Mayıs 1924'te, İstanbul'da eski Bahriye Nezareti binasında başladı. Konferans 5 Haziran 1924 tarihine kadar devam etti. Konferansa katılan Türk heyetine Fethi (Okyar) Bey, İngiliz heyetine de Irak Yüksek Komiseri bulunan Sir Pery Cox başkanlık yaptı (Kürkçüoğlu, 1978: 291).

Taraflar, Musul konusunda daha önceki isteklerinde ısrar etmiş, hatta İngiltere daha da ileri giderek, Nasturi Hristiyanlarını bahane ederek Hakkari üzerinde hak iddia etmeye kalkıştı. Görüşmelerde sorun çözülemeyince Lozan Antlaşması'ndaki hüküm uyarınca Cemiyet-i Akvam'a götürüldü. Burada da Türkiye'yi Fethi Bey temsil etti. Taraflar eski görüşlerinde ısrar ettiler (Akşin, 1991: 128). Türkiye, Haliç Konferansı'nda olduğu gibi Cemiyet-i Akvam'da da Musul'un kendisine ait olduğuna dair mantıklı deliller sundu (BCA, 030.10/230.548.7).

Sorunu yerinde incelemek üzere bir komisyonun kurulmasına karar verildi. Eski Macar başbakanlarından Kont Teleki başkanlığında İsveç'li Wirsén ve Belçikalı Albay Paulis'ten oluşan bir komisyon kuruldu. Komisyon, çalışmalarını sürdürürken sınır bölgelerinde Türkler ve İngilizler arasında çatışmalar devam etmekteydi. İngiltere'nin istekleri doğrultusunda hazırlanan rapor, Türkiye'nin bütün itirazlarına karşın İngiltere'nin etkisinde bulunan komisyon tarafından 16 Aralık 1925'te kabul edildi. Raporla birlikte Musul Irak'a bırakılarak İngiltere'nin Irak'taki manda rejiminin süresi 25 yıla uzatıldı. Bunun yanı sıra İngiliz Hükümeti, bölgedeki Kürt halkını koruyacak idari önlemler alma taahhüdünde bulundu. İngiltere, Irak ile 13 Ocak 1926'da, geçerlilik süresi 25 yıl olmak üzere bir antlaşma yaparak Türkiye ile ikili görüşmelere geçildi (Pınar, 2017: 175). 5 Haziran 1926'da Türkiye-İngiltere ve Irak arasında imzalanan antlaşmayla Türkiye-Irak sınırı, Musul Irak'ta kalacak şekilde belirlendi. 1926 Ankara Antlaşması'nın imzalanmasıyla İngiltere ile normal ilişkiler kurulmaya başlandı (Aras, 2010: 203). Türkiye ile İngiltere arasındaki ilişkilerin gelişmesi kolay olmamış, ilişkilerdeki soğukluk 1929 yılına kadar devam etmişti (Köni, 2001: 153). 1929'da Türkiye ile ilişkileri daha iyi düzenlemek adına Musul Ticaret Odası

Başkanı Necip Çadır, Musul'a fahri konsolos olarak atandı (BCA, 030.18.01.02/4.35.12).

Mahmut Soydan'ın Gözünden Musul Meselesi

Türkiye ile İngiltere arasında çekişme alanı olan Musul'un Türkiye için önemi oldukça fazlaydı. Soydan, tarihi, ekonomik, sosyal ve coğrafi nedenlerden dolayı Musul'un Türkiye'ye ait olduğu tezini ısrarla savunur. Mahmut Soydan'ın Musul meselesine eğilimi iktidar partisinin yaklaşımlarıyla benzerlik gösterir. Soydan'ın da satır aralarında bu coğrafyanın Türkiye'nin bir parçası olduğu tezini savunduğu görmekteyiz. Sıklıkla sorunun çözümünde adalet ilkesini ön planda tutmaya çalışır. Musul meselesinde, Türkiye ile İngiltere'nin meseleye farklı açıdan baktığını, Türkiye, İngiltere'nin yaklaşımını emperyalist uzantıların bir yansıması olarak yorumlarken Türkiye'nin soruna eğilimini adaleti sağlama çabası olarak değerlendirir. *"Kürsülerde söylenen nutukların, programlarına konulan parlak maddelerin, kitaplarda ve gazetelerde okunan yazıların, hayat ve uygulama alanlarında ki yansımaları çoğunlukla bir hiçten ibarettir."* (Mahmut, 12.09.1924: 1) Sözleriyle İngiltere'nin samimiyetsizliği ortaya koymaya çalışır.

Musul meselesinin en çok tartışıldığı yerlerin başında TBMM gelmekteydi. Mahmut Soydan'ın bu soruna siyaset yelpazesinden farklı bakıp bakmadığı noktasında Meclis'te milletvekillerinin ortaya koyduğu çözüm önerileri önemlidir. Milletvekilleri Meclis'te Musul konusunda farklı gerekçelerle farklı fikirler öne sürmüşlerdi. Bir kısım milletvekili soruna güvenlik eksenli yaklaşırken, bir kısım milletvekili ise Musul meselesinin Kürtlerle Türklerin arasını açacağı için temkinli bir yaklaşım sergiledi. Musul'un alınmasını zengin petrol yatakları için isteyen milletvekilleri oldukça azınlıkta kaldı. Gizli oturumlarda en sert tartışma sorunun Lozan'dan sonra Cemiyet-i Akvam'ın tasarrufuna bırakılması oldu. TBMM'nin gizli oturumlarında söz alan milletvekilleri Musul meselesinin Türkiye'nin güvenliği ve sınırların korunması bağlamında ele alınmasının daha doğru bir yaklaşım olacağını ifade etmekteydiler (Pınar, 2017: 177-178). Buradan hareketle Meclis çatısı altında Musul meselesi görüşülürken milletvekillerinin bu konuyla ilgili olarak değerlendirmeleri incelendiğinde Mahmut Soydan'la aynı düşüncede oldukları görülmekteydi.

Sorunun çözümüne katkı sunacak en önemli aracın uluslararası diplomasi olduğunu düşünmekteydi. Bu yönden bu alandaki uluslararası enstrümanların kullanmasını önemsemekteydi. Musul meselesinde Türkiye'nin kararlılığını şu sözlerle ifade etmekteydi:

“Artık haksız ve yasal olmayan emellerine itaat etmeye alışmış bir Türkiye değil, hukukunu, şerefini ve bağımsızlığını korumak için her türlü fedakârlığı göze almış bir milletin olduğunu unutmasınlar.” (Mahmud, 02.02.1925:1) Musul’da yaşayan Türklere uygulanan zalimce baskılardan dolayı halkın korku ve endişe içinde yaşadığını, bu insanlık dışı muameleyi bütün dünyanın bilmesi gerektiğini düşünüyordu.

Soydan, Dışişleri Bakanı’nın yürüttüğü çalışmaların Türkiye’nin Musul konusunda sonuca gidememesine karşın dünya çapında Türkiye’nin davasında haklı olduğunu göstermesi açısından ortaya çıkan tabloyu önemsemektedir. İki devletin Musul’a yaklaşımını da irdeleyen Soydan, İngiltere için basit bir sömürge konumunda olmasına karşın buranın Türkiye için çıkar amaçlı olmayan bir coğrafya görünümünde olduğunu savunmaktaydı (Mahmud, 11.09.1925:1). Türkiye’nin Musul’u isterken tek dayanak noktasının milletin kararlılığı olmadığı, tarihi, coğrafi ve ekonomik bağların da Musul’u alma noktasında güçlü argümanlar olduğunu belirtmekteydi (Mahmud, 12.09.1924:1). Musul’un çözümü noktasında sadece belli başlı sebeplerin etken olmadığını, aynı zamanda tarihi bağlarında önemli olduğunu belirtmekteydi.

Soydan Lozan Konferansı’nda çözülemeyen Musul meselesinin sonraya bırakılması karşısında Lozan’da çözülemeyen meselenin kaderinin Cemiyet-i Akvam tarafından çözümlenmesini beklemenin gayet doğal olduğu düşüncesindeydi. Cemiyet-i Akvam’ın vereceği kararda taraf tutacağını ve bununla ilgili olarak tartışmaya girmeye gerek görmediğini; çünkü eğer bir karar verilecekse bu kararın tarafsız ve adil olmasını arzu etmekteydi (Mahmud, 12.09.1924:1). Adil hareket etme perspektifinde insan faktörünün baz alınması gerektiğini, Musul’da yaşayan halkın bu meselenin bir parçası olduğunu, meselenin halledilmesi adına halkın kararlarına saygı duyulmasının en adil çözüm aracı olduğu kanaatindeydi. Bu gibi meselelerin çözüme kavuşturulması noktasında adalet için, insan faktörünün çok önemli olduğunu düşünmekteydi. Cemiyet-i Akvam’ın nüfus dinamiklerini dikkate almasının çözüme katkı sunacağına inancı tamdı.

Kendisi Türkiye’nin meselenin çözümünden yana olduğunun sürekli gündemde tutulması gerektiğini belirtmekteydi. O, İngiltere’nin meseleye yaklaşım tarzını eleştirerek Türkiye aleyhinde hareket etmesini doğru bulmamaktaydı. Aynı zamanda Türkiye ve İngiltere arasında 1924’te İstanbul’da başlayan Haliç görüşmelerinden bir sonuç çıkmamasını ve sorunun Cemiyet-i Akvam’a havale edilmesinin Türk-İngiliz ilişkilerini gerginleştirdiğini şöyle belirtmekteydi: ‘*Milletler Cemiyetinden bahsetmek boşunadır. Çünkü o, bir manken gibi*

İngiltere'nin emirlerine boyun eğmekten başka bir şey yapmıyor." (Mahmud, 02.02.1925:1) Soydan'ın değerlendirmesinden hareketle Cemiyet-i Akvam'ın bağımsız olmadığı ve Cemiyet'in kendi başına karar verme yetkisinden uzak olduğu anlaşılmaktaydı.

İngiltere'nin çıkar odaklı yaklaşımına karşın Soydan, Fethi Bey'in Cenevre'de Musul meselesi için yapılacak olan görüşmelere katılmasının meselenin çözümü için önemli olduğu görüşündeydi. Meselenin ne zaman görüşüleceğiyle ilgili olarak bir belirsizliğin olduğunu, buna karşı meselede yeni aşamalara şahit olunacağını ve bu meselenin Milletler Cemiyeti'nde görüşülmesiyle ilgili olarak buradan çıkan sonuçtan farklı beklenti içerisinde olanların yanılacaklarını da paylaşmaktaydı. Cemiyet-i Akvam'ın güçlü devletlerin kontrolünde bir çizgi takip ettiği düşüncesindeydi (Mahmud, 12.09.1924:1). Cemiyet'in bağımsız olmadığı ve varlığının bir anlam taşımadığı yönünde düşüncelerini sıklıkla vurgulamaktaydı.

Mahmut Soydan'a göre meselenin çözümü noktasında Cemiyet-i Akvam şu noktayı göz önünde bulundurmalıydı: *"On bir asırdır ki Bağdat civarına kadar genişleyen Musul bölgesi Türklerin idaresi ve hâkimiyeti altında bulunmuştur. Osmanlılara geçen devirde Musul, Selçukluların elindeydi. Daha çok eski dönemlerden beri Musul'un güneyinden Bağdat'a kadar varan arazilere Tataristan derlerdi."* Türkiye'nin Musul'da bulunmasını ekonomik çıkarlardan çok tarihi bağlamda değerlendirir. Zira Türklerle ortak bir kültür oluşturduğuna inandığı mazlum halkı koruma refleksi ile hareket edildiğini, Türkiye'nin tek gayesinin bu halka bağımsızlık verilmesini amaçlamak olduğunu ifade etmekteydi (Mahmud, 31.03.1926:1).

Soydan, yukarıdaki iddialarına paralel bir şekilde Musul halkının da bu tarihsel bağlara pozitif yaklaştıklarını, İngiltere ile ortak bir bağ kuramadıkları gibi İngiliz yönetiminin bölgeye zulümden başka bir şey vermediğini şu sözlerle ifade etmekteydi *"İngilizler bölgemizi mandası altına almak için hakkımızda reva görmedikleri işkence ve zulüm kalmamıştır. Keyifleri istediği gibi mazbata yayınlayıp zor kullanarak bizlere işkence ediyorlar, karşı duranların ise evlerini yıkıp insanları katledip mallarını yağmalamaktan geri durmuyorlar."* Soydan'ın değerlendirmesinden hareketle İngiltere'nin adaletli davranmadığını, yıldırma politikalarıyla buraların kendi egemenliği altında kalması için oldukça sert uygulamalara başvurduğunu, buna karşın bölge halkının İngiliz yönetimini istemediği ön plana çıkmaktaydı. Musul ile Türkiye arasında sağlam bir tarihsel ve kültürel bağ olduğunu, Musul üzerinde bütün tasarruf hakkının Türkiye'de olduğunu, Türkiye'nin bir parçası olan bir yer için başka devletlerin

yapacağı hamlelerin hiçbir hükmünün olmadığını ısrarla savunmaktaydı.

Musul meselesinde İngiltere'nin en fazla üzerinde durduğu noktalardan biri de Kürtlerin çoğunluğunu oluşturduğu bu bölgede bağımsız bir Kürdistan'ın kurulmasıydı. Soydan'a göre, İngiltere bu bölgede kendi egemenliği altında bir Kürt devletinin kurulmasını arzuluyordu. Nitekim Soydan buna şöyle dikkat çekmekteydi: "*İngiltere'nin amacı sınırlarımızda bir nifak ocağı kurmaktır. İngilizler, böyle bir nifak yuvası kurduktan sonra iç işlerimize istedikleri gibi karışabileceklerini, istedikleri anda ülkede isyanlar çıkartacaklarını ümit ediyorlardı.*" İngiltere'nin bir Kürt devletinin kurulması noktasında, hürriyet ve adalet ölçüsünde hareket etmediğini öne süren Soydan, İngiltere'nin tarihten beri Doğu milletlerine karşı adaletsiz ve hoşgörüsüz olduğunun unutulmaması gerektiği düşüncesindeydi (Mahmud, 02.02.1925:1). Bu gelişmeler karşısında "*İngiltere'nin bu şekilde hareket etmesine karşılık biz ne yaptık? Eğer bu noktada biz üzerimize düşeni yapmadıysak ya da ihmalkârlık yaptıysak İngiltere'nin bu noktada ümitli olmasında hakları vardır*" diyerek bu konuda özeleştiri yapılmasının gerekli olduğunu vurgulamaktaydı (Mahmud, 02.02.1925:1). Meseleye geniş perspektiften bakarak, sorunun yalnızca bir toprak sorunu olmadığını, Musul'un Türkiye'nin doğusunu da kapsayacak Kürdistan projesinin önemli bir saç ayağını oluşturacağını ortaya koymaktaydı.

Soydan, Türkiye'nin adilane yaklaşımına karşı İngiltere'nin sorunu çözümsüzlüğe götürmek adına farklı enstrümanlardan faydalandığını belirterek Kürt/Kürdistan kartını kullanmaktan çekinmediğini, Musul meselesi söz konusu olduğunda Kürtler ve Kürdistan, günün en önemli meselesi olarak ortaya atılmaktaydı. Türkiye'de ise, böyle bir mesele ve oluşumun olmadığını, Doğu'da yerleşik halde bulunan Kürtlerin milli duygularını kabartacak ve kızıştıracak önemde hiçbir ayrılma ve bağımsızlık hayalinin olmadığını öngörmekteydi (Mahmud, 11.09.1925:1). Kürtlerin İngilizlerin empoze ettiği ayrılıkçı hareketlerin içinde yer almayacağı, ulus kimliklerinden ödün vermeyecekleri kanaatini taşımaktaydı.

Ona göre, Kürtlük ve Kürdistan meselesini kullanarak Türkiye'nin aleyhinde hareket edenlerin yalnız vatan haini ilan edilen sefil politikacılarından ibaret olmadığı, bazı büyük devletlerin de bu olaydan faydalandıklarını düşünmekteydi. Şeyh Sait isyanının amacının irtica olduğunu iddia eden Soydan, bu isyanda dış kışkırtmaların etkisinin olduğunu belirtmekteydi. Şeyh Sait'in Doğu İstiklal Mahkemesi'ndeki itirafı bu iddiayı kuvvetlendirmekteydi. İstiklal Mahkemesi'nde İngilizlerin bu isyanı kışkırttığından,

isyancılara karşı yaptıkları vaatlerden bahsedilmesine karşın Ona göre, bu iddialar doğrudan doğruya Büyük Britanya Hükümeti'ni suçlayacak güçlükte değildi. Doğudaki bu kıskırtmayı organize edenlerin İngiliz memurlarının şahsi girişimlerinin bir sonucu olduğunu düşünmekteydi. Milletler Cemiyeti'nde İngiliz temsilcisinin aynı meseleye değinmesi bu düşüncüyü kuvvetlendirmekteydi (Mahmud, 11.09.1925:1). Soydan bu konuda Hükümetten farklı düşünerek Şeyh Said isyanının devlet destekli bir hareket olmaktan ziyade çıkar amaçlı yerel güçlerin bir ürünü olduğu düşüncesindeydi.

İngiliz temsilcisinin *Musul vilayeti Türkiye'ye verilirse Kürtlere özerklik verecek misiniz?* Soydan buradan hareketle Türkiye'nin kimsenin toprağında gözünün olmayacağını bilincinde olan İngiltere'nin asıl gayesinin Kürtlerin hakkını korumak olmadığını, Doğu'da Türkiye'nin içişlerine karışacağı bir alan, bölge oluşturma niyetindeydi. İngiltere'nin asıl amacı Kürtlerin hakkını savunmak olsaydı, Musul'daki referanduma sıcak bakması gerektiğini belirtmekteydi. Halkın kendi kararını kendisinin vermesi düşüncesini sürekli gündeme taşıyan İngiltere'nin nüfusu çok az olan Asurileri ön plana çıkartması da bir tezat oluşturmaktaydı (Mahmud, 11.09.1925:1). Soydan, İngilizlerin Kürt meselesine yaklaşımının samimi olmadığını, İngiliz yönetimi altında bir Kürt devletinin kurulması gibi reel olmayan bir propagandayla İngiltere'nin sömürgeleştirme eğiliminin bölgenin dengelerini bozacağını düşünmekteydi.

Lahey Adalet Mahkemesi'nde Musul meselesinin tekrardan gündeme gelmesi, Türk kamuoyunda bir hareketliliğe yol açtı. İsminden hareketle adaleti temsil eden bu kurumdan beklentilerinin olduğunu dile getiren Soydan, buna karşın mahkemenin kararının Türkiye aleyhinde olması, Türkiye'nin kabul edebileceği bir durum olmadığını ve mahkemenin tamamıyla İngiltere'yi memnun etme gayesiyle hareket ettiğini düşünmekteydi. *“Eğer beş on kişinin kararıyla, birkaç diplomatların keyfiyle bir milletin çoğunluğunu istenilen yöne çevirmenin imkânı bulunsa idi, hüsûmlarımızın muvaffakiyetleri bir emri vaki olabilir.”* (Mahmud, 26.11.1925:1) Türkiye'nin uluslararası arenada yalnız olduğu vurgusu ön plana çıkmaktaydı.

Buradan hareketle Soydan, Musul meselesinde sadece İngiltere'nin Türkiye'ye karşı olmadığını aynı zamanda Musul'la ilgisi olmayan bazı devletlerin de İngiltere'nin yanında hareket ettiklerini esfle karşılamaktaydı (Mahmud, 26.11.1925:1). Musul'un Türkiye'ye ait olduğunu, tahkikat komisyonun raporlarında da açık bir şekilde yer aldığını ve meselenin bu kadar açık olmasına karşın, Musul'u Türkiye'ye vermemelerini basitlikle suçlamaktaydı.

Cemiyet-i Akvam'ın Musul meselesiyle ilgili olarak verdiği kararı eleştiren Soydan, adil bir karar olmadığından çıkan sonucu kabullenememekteydi. Cemiyet-i Akvam'da bütün devletlerin Türkiye'ye karşı cephe aldığı, Musul'un tarihi, dini ve ekonomik yönünün hiç dikkate alınmadığını, Cemiyet-i Akvam ve Lahey Adalet Mahkemesi'nin çıkarlara hizmet ettiğini, bunun yanında Türkiye'nin Musul konusunda gizli bir ajandasının da olmadığını üzüntüyle dile getirmekteydi (Mahmud, 20.12.1925:1). Cemiyet-i Akvam'da Musul konusu görüşülürken Türkiye'nin sınırında bir takım hareketlenmelerin olduğunu dile getiren Soydan, bu olayların bilerek çıkarıldığını, bunları çıkarıcıların amaçlarının Türkiye'yi zor durumda bırakarak Musul meselesinde Türkiye'yi meselenin dışında tutmak olduğunu öne sürmekteydi. İngiltere'nin sınırda bu tür irticai bir isyanı kışkırtmasına karşın Türkiye'nin saltanatla yönetilen bir Osmanlı olmadığını, inkılaplar yapan bir ülke olduğundan bu tür isyanlara karşı duracağını da bilincinde olduğunu belirtmekteydi (Mahmud, 16.12.1925:1). Soydan Osmanlı ile Türkiye'yi kesin çizgilerle birbirinden ayırarak Osmanlı döneminde yaşanan irticai olayların kaynağını Osmanlı'nın dini kimliğinde aramaktaydı.

Ona göre, Batı dünyası Türkiye'nin emperyalist emeller beslemediğini kavrayabilseydi Musul meselesi bu kadar uzamadan çözüme kavuşturulur ve asıl sahibi olan Türklere verilirdi. Ancak Batı dünyasının, Türkiye'de yapılan inkılaplara karşı başkaldırıların olacağını ve irtica faaliyetlerin artacağı ümidi içerisinde yaşadıklarını ifade etmekteydi (Mahmud, 16.12.1925:1). Buradan hareketle Batı dünyasının gaflette olduğunu, Türkiye'nin inkılapların yerleşmesi noktasında emin adımlarla ilerlediğini ısrarla belirtmekteydi.

Görüşmeler devam ederken Batılıların bu davayı kendi lehlerine halletmek için her türlü araca başvurduğunu dile getiren Soydan, başvurdukları araçları ise, hiçbir yasal dayanağı olmayan yöntemler olarak gördü (Mahmud, 17.12.1925:1). Türkiye aleyhinde asılsız haberler yayınlarak, Türkiye'nin Musul meselesinde çözümünden yana olmadığı, barışa yanaşmadığı, "Türkiye savaşmak istiyor" şeklinde yalan haberlerle kendilerini haklı göstermek adına giriştikleri bu girişimleri hayretle karşılamaktaydı. Bu şekilde Türkiye'yi karalama düşüncesinde olan Batı dünyasının oyunlarına karşı Türkiye'nin içte ve dışta almış olduğu önlemlere değinerek, Türkiye'nin davasında haklı olduğu tezini sürdürmesi gerektiğini tavsiye etmekteydi (Mahmud, 17.12.1925:1).

Bu bağlamda Türkiye'nin Musul meselesiyle ilgili olarak ısrarcı tavrı devam ettirilmeliydi. Görüşmelerin devam ettiği süreçte Fethi Bey'den sonra Cenevre'de ikincisi kez görüşmelere katılan

Dışişleri Bakanı Tevfik Rüşti'nün gerçekleştirdiği görevin zorluğunu dile getiren Soydan, adalet mahkemesi adı verilen Cemiyet-i Akvam'ın kararının Türkiye'nin aleyhinde olmasına karşın Dışişleri Bakanı'nın görüşmede göstermiş olduğu dik duruşu memnuniyetle karşılamaktaydı. Soydan Musul konusunda ortaya çıkan olumsuz tabloya karşın Hükümete desteğini sürdürmeye devam ettirdi.

Cenevre'deki görüşmelere katılan Anadolu Ajansı'nın Cemiyet-i Akvam'ın Musul meselesiyle ilgili olarak kararını yakından takip ettiğini, görüşme sonunda cemiyetin almış olduğu kararları şöyle aktarıyordu:

1. Türkiye – Irak arasındaki sınırın tahmini olarak Brüksel Hattı olarak belirlendiğini,

2. Buranın 25 sene daha İngiltere'nin vekilliğinde kalması uzatılmış olmaktadır (Mahmud, 18.12.1925:1).

Görüşmede alınan kararların kapsamıyla ilgili olarak herhangi bir yorumda bulunmanın gereksiz olduğu düşüncesinde olan Soydan, bu kararın Türk kamuoyunda derin bir üzüntüye sebep olduğu kanaatini şöyle paylaştı: *“Böyle bir kararın tahakkuku halinde vaki olacak ihtilafı şimdiden hiçbir ferd kestiremez, herhalde efkâr-ı umumiyemiz en mühlik zamanlarda, en feci vaziyetlerde defaatle gösterdiği vakâr, sukûnet itidali bu meselede de gösterecektir.”* (Mahmud, 18.12.1925:1)

Bu olumsuz tabloya karşın Soydan, Hükümetin, bütün ihtimalleri daha önceden düşündüğünü, bu tür durumlara karşı önlemini aldığını düşünmekteydi. Türk halkının Hükümetin bu konuda atacağı her adımın yanında olacağını arzu etmekteydi (Mahmud, 18.12.1925:1). Bu meseleden sadece Türk halkının değil Doğu dünyası halklarının da etkilendiğini, Türkiye'ye karşı yapılan haksızlığı ve adaletsizliği bildikleri için şaşırmadıklarını, gizli antlaşmaları ve türlü oyunlardan meselenin adaletsizlikle sonuçlanacağını önceden sezdiklerini ifade etmekteydi (Mahmud, 18.12.1925:1). Bu meselenin sadece Türkiye'nin sorunu olmadığı Doğu toplumlarının da konunun içinde olduğu mesajını gündemde tutmaktaydı.

Soydan, Cemiyet-i Akvam'ın Musul meselesinde Türkiye'nin aleyhinde böyle bir karar vermesinde etkili olan sebepler nelerdi? Sorusuna verdiği yanıt İngilizlerin adalete ve hukuka saygıları olmadığı idi. Zira Ona göre Musul'un Türkiye'ye ait olduğunu kabul etmemeleri için herhangi bir neden yoktu. İngiltere'nin Musul'da hak iddia etmesi için Musul'la tarihi ve coğrafi bir bağın olmasının gerekliliğine işaret eden Soydan, İngiltere ile Musul arasında ne duygusal ne irki ne de coğrafi bir bağ olmadığını öne sürmekteydi. İngiltere'nin bu coğrafyada bulunmasının tek sebebini istediği gibi hareket etmek ve buraları sömürgeleştirmek olduğunu, bunu da gerçekleştirmek için her

araca başvurduğunu ısrarla vurgulamaktaydı. İngiltere'nin bu şekilde hareket etmesine karşılık Türkiye'nin ilgisiz kalmayacağını herkesin bilmesi gereken nokta olarak görmekteydi (Mahmud, 18.12.1925:1). Türkiye'nin Musul ile sağlam bağlarının olmasına karşın İngiltere'nin Musul'da hukuki bir karşılığının olmadığını sürekli işlemekteydi.

Emperyalist devletlerin doğu ve doğu milletleriyle ilgili meselelerde düşüncelerinin genel olarak olumsuz tablolar içerdiğini, Musul'un Türkiye'nin haklı davası olduğunu, bu hakkın verilmemesi durumunda gerektiği zaman Türkiye'nin kuvvet kullanacağını söylemekten kaçınmamaktaydı. *"Bizim kanaatimize göre eğer son sözü millet söyleyecekse bu aşamaya daha geçilmemiştir."* Meselenin çözüme kavuşturulması noktasında olanakların olduğunu, ancak bu olanağı bulmanın Türkiye'den ziyade düşmanlarına düştüğünü, İngiltere ile Türkiye arasında anlaşma noktasında eğer bir sorun varsa ve olumlu bir sonuca ulaşmak isteniliyorsa bunun tek bir yolu vardı; o da yeni bir görüşme zeminini hazırlamaktı. Soydan'a göre iki devlet arasında görüşmenin alt yapısıyla ilgili teklifin Cemiyet-i Akvam tarafından yapılması gerektiğini ve bu noktada Cemiyetin üzerine düşeni yapması gerektiğini belirtti. Türk Milletinin hak ve adaletten yana olduğunu ve bu bağlamda siyasi konjonktüre asla uymayan bir karar verildiğinde Türkiye'nin kesinlikle görüşmelere katılmayacağını bilinmesini istemekteydi (Mahmud, 31.12.1925:1).

Soydan Musul sorununda dış politikada farklı argümanların da devreye konulmasını önemsemekteydi. Türkiye ile İngiltere arasındaki ilişkiler bu şekilde iken, Cemiyet-i Akvam'ın Türkiye'nin aleyhinde karar verdikten sonra Dışişleri Bakanı Tefik Rüşü ile Rusya Dışişleri Bakanı Çiçerin arasında imzalanan anlaşmanın bu haksızlığa karşı güzel bir cevap olduğu düşüncesindeydi (Mahmud, 31.12.1925:1).

Türkiye ile Rusya arasındaki ortak çıkarlar üzerinde herhangi bir problemin olmadığını dile getiren Soydan, bu bağlamda endişelerin yersiz olduğu görüşündeydi. Soydan, Musul meselesinin gündemde olduğu bir zaman diliminde Türkiye ile Rusya arasındaki bu yakınlaşmanın Batı dünyasında sıcak karşılanmadığı iddialarına karşın bu uzlaşmanın doğru bir seçim olduğunu savunmaktaydı. Yapılan bu eleştirilerin Türkiye'nin bağımsız bir devlet olarak doğru bir dış politika izlediğinin de ispatı olarak görmekteydi (Mahmud, 31.12.1925:1). Bu izlenen dış politikanın Musul meselesine de bir kapı aralayacağına inancı tamdı (Mahmud, 31.12.1925:1). İzlenecek çok yönlü bir dış politika ve diplomasiyle Musul meselesinin Türkiye lehine çözüleceği düşüncesindeydi.

Bu bağlamda yukarıda bahsedilen durumdan hareketle Soydan, Musul meselesinin İngiltere ile Türkiye arasında bir sorun olduğunu ve

uzun bir dönem çözülemeyen bu meselenin iki ülke ilişkilerini sekteye uğrattığını düşünmekteydi. İki devlet arasında siyasi anlamda bir ayrışmanın Musul sorunuyla ortaya çıktığı Soydan'ın iddiaları arasında yer almaktaydı. Türkiye'nin çözüm odaklı bir yaklaşım gösterdiğini her platformda gündeme getirilmeliydi.

Bütün çabalara ve tartışmalara karşın Musul meselesi, Lozan'da ve daha sonraki süreçte İstanbul'da görüşüldükten sonra Lozan Antlaşması'nın ilgili maddesi gereğince Cemiyet-i Akvam'a bırakıldı. Bu görüşme sonrasında tarihi, irki, siyasi, coğrafi ve hukuki sebeplerden Türkiye Musul'un anavatana katılmasına karar verdi. Milletler Cemiyeti, karar verebilmek için tarafsız bir heyet tarafından yerinde yeniden bir inceleme yapılmasını kararlaştırdı. Musul, Kerkük ve Süleymaniye'de yapılacak incelemenin bilimsel bir mahiyet taşıması gerekiyordu. Bu durumdan kaynaklı iki taraf delegeleri de tercüman istemek durumunda kaldı. Türkiye, askeri meclis üyesi Ferik Cevat Paşa'yı görevli, Nazım ve Abdülfettah Beyleri de tercüman olarak atadı. İngiltere kanalıyla Nazım ve Abdülfettah Beylere çalışmaları sırasında türlü zorluklar çıkarıldı. *'Musul halkı iki tercümanımızı görünce galeyana geleceklermiş buna karşılık bizde herhangi bir olumsuz durum meydana gelmesin diye bu tedbiri aldık'* Soydan'a göre, İngilizler güya Türklerin burayı karıştırmak için geldikleri havasını yaratıp Musul meselesini kendi lehine çözmeye düşüncesindeydi.

İngiliz hükümetinin Musul, Kerkük ve Süleymaniye'yi işgal altında tuttuğunu dile getiren Soydan, uçaklarıyla her an saldırabilecekleri gibi bir hava oluşturmuşlardı. Ona göre, birçok teşkilat, takım ve para İngilizlerin emirlerine hizmet ediyordu. Buna karşılık Türkiye'nin dayandığı tek kuvvet, bölge halkının anavatana olan duygu bağından başka bir şey değildi. *"Musul'la aramızda olan bu bağ oradaki halkımızın, dindaşlarımızın ve ırkdaşlarımızın korunması bizim için en büyük kuvvet kaynağıydı."* (Mahmud, 02.02.1925:1)

Sonuç

Türk siyasi hayatının renkli simalarından biri ve Atatürk ile iyi ilişkileri olan Soydan yazılarıyla Türkiye'nin gündemine giren hemen her konuda fikirler paylaştı. Bunlardan en dikkat çekenlerinden biri Musul meselesiydi. Musul, tarihin her döneminde jeopolitik konumundan dolayı büyük güçlerin elde tutmak istedikleri bir coğrafya olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkiye, Musul'un anavatanın bir parçası olduğunu tarihi, coğrafi, ekonomik ve hukuki verilerle ortaya koymaya çalıştı.

Mahmut Soydan Hakimiyet-i Milliye’de yazdığı yazılarla Hükümete destek verirken aynı zamanda da kamuoyunu aydınlatmıştı. Türkiye için Misak-i Milli sınırları içerisinde yer alan Musul’un, özellikle Milli mücadeleden sonra daha da önemli bir mesele haline geldiğini, Türkiye’nin, bundan sonra Musul’la daha yakından ilgilenmeye kararlı olduğunu ifade etmekteydi. Soydan’ın Musul’a yaklaşımı Hükümetin ortaya koyduğu tezlerden çok farklı görünmemekteydi. Tarihi, coğrafi, hukuki ve ekonomik kriterlerden bu coğrafyanın Türkiye’ye ait olduğu sonucu Hükümet ile paralellik göstermekteydi. Musul sorununun Lozan’da çözülemeyip Cemiyet-i Akvam’a havale edilmesi olay karşısında bu kuruluşun adil karar verme iradesinin olmadığını ısrarla vurgulamasına karşın Hükümetin kararını şartların zorlamasından ötürü doğal karşılamaktaydı. Soydan’ın Musul konusunda zaman zaman ani çıkışları olsa da Hükümetin Musul konusunda ortaya koyduğu politik tavrın dışında bir refleks ortaya koymayarak Hükümetin yanında bir pozisyon aldı.

Soydan, Türkiye, meseleye sınır güvenliği eksenli yaklaştığı için İngiltere’nin bu bölgedeki faaliyetlerine karşı ilgisiz olmasının beklenemeyeceğiydi. Türk dış politikasının bu dönemdeki sloganı haline gelen “Yurtta Sulh, Cihanda Sulh” anlayışıyla hareket eden Türkiye, sınır güvenliğini tehdit edecek her türlü oluşumlara karşı gerekirse kuvvet kullanmaktan çekinmeyeceğini belirtmekteydi. Soydan’a göre, yeni bir savaştan çıkmanın verdiği bıkkınlığın getirmiş olduğu etkiden dolayı Türkiye meseleyi adil bir şekilde çözüme kavuşturma taraftarıydı. Bu meselenin çözümü için Türkiye, Cemiyet-i Akvam’a başvurmayı en adil bir yol olarak görmekteydi. Türkiye’yi bu düşünceye sevk eden sebeplerin arasında adaletten yana olan tavrından kaynaklanmaktaydı. Ancak cemiyetin İngiliz eksenli bir politikaya sahip olmasından dolayı Türkiye’nin cemiyetten uzaklaşmasına neden olmuştu. Cemiyet-i Akvam’ın İngiltere’nin etkisinde olduğunu, tek başına karar verme yetkisine sahip olmadığını, bu sebeplerden dolayı cemiyetin bu meselede tarafsız kalmasına ihtimal vermiyordu. Cemiyet-i Akvam’ın Musul sorununun çözümüne pozitif bir katkı sunmayacağına inanmasına karşın uluslararası diplomasiye inancı onu bu çözüm tercihi yöneltmişti.

Soydan İngilizlerin Musul’u bir sıçrama tahtası olarak gördüğünü, Ortadoğu coğrafyasında emperyalist hedeflerine ulaşmak adına oluşturacakları Kürdistan koridorunun bir parçası olarak baktıklarını savunmaktaydı. İngilizlerin Musul’da nüfus yoğunluğu azınlıkta olan Asurileri gündemde tutmasına karşın nüfusu daha fazla olan Kürtleri görmezlikten gelmesi, İngilizlerin çıkar amaçlı politikalarının bir yansıması olarak okumaktaydı. Şeyh Said isyanının

İngiltere'den bağımsız doğuda çıkarları olan İngiliz memurlarının kışkırtmaları sonucu söylese de satır aralarında İngiliz Hükümetinin olduğunu iddia etmesi düşüncelerinde bir netlik olmadığını göstermekteydi. Ancak buna karşın İngiltere, Musul'da yaşayan Kürtleri bu meselede kendi lehine çözmek için bir kalkan olarak görmekteydi. İngiltere'nin amacı Kürtleri reel olmayan politikalarla Türkiye aleyhindeki faaliyetlerinde ana etken olarak öne sürmektir. Böl-yönet politikasıyla hareket eden İngiltere, Kürtlerin Türkleri istemedikleri yönünde asılsız propagandalarla bölgedeki etkinliğini kolaylaştırma amacındaydı.

Soydan'ı Musul sorununda farklı kılan en önemli husus meseleye daha geniş açıdan yaklaşmasıydı. Konuya Türkiye- İngiltere arasında var olan bir sorun yerine Doğu- Batı arasında var olan bir mesele olarak bakmanın daha sağlıklı olacağı teziydi. Meselenin sadece Türkiye'nin değil bölgenin bir sorunu olduğunu ortaya koyarak Rusya gibi bölgesel aktörler üzerinden bir diplomasinin yürütülmesinin daha sağlıklı olacağı düşüncesindeydi.

Kaynakça

Arşivler

Başbakanlık Osmanlı Arşivi
 Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
 Cumhurbaşkanlığı Arşivi
 Emekli Sandığı Arşivi
 Genel Kurmay ATASE Arşivi
 TBMM Arşivi
 Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Arşivi

Sürelî Yayınlar

Hâkimiyet-i Milliye

İş Dergisi

Tan Gazetesi

Kitaplar

- Akşin, A. (1991). *Atatürk'ün Dış Politika İlkeleri ve Diplomasisi*, Ankara: TTK Yayınları.
- Aras, T. R. (2010). *Atatürk'ün Dış Politikası*, İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Duman, H. (1986). *İstanbul Kütüphaneleri Arap harfli Sürelî Yayınları Toplu Kataloğu 1828-1928*, İstanbul.
- Gürer, C. A. (1999). *Cepheden Meclise Büyük Önder ile 24 yıl*, Ankara: Gürer Yayınları.

- Kürkcüoğlu, Ö. (1978). *Türk-İngiliz İlişkileri (1919-1926)*, Ankara.
- Kocabaşoğlu, U. (2010). *Şirket Telsizinden Devlet Radyosuna*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Köni, H. (2001). *Genel Sistem Kuramı ve Uluslararası Siyasetteki Yeri*, Ankara: ASAM Yayınevi.
- Obuz, Ö. (2017). *Siirt'in Cumhuriyet Serüveni(1923-1950)*, İstanbul: Akıl Fikir Yayınları.
- Öztürk, K. (1995). *Türk Parlamento Tarihi TBMM-II. Dönem 1923-1927*, III.
- Öke, M. K. (1991). *Musul Meselesi Kronolojisi (1918-1926)*, İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı.
- Sertel, M.Z. (1928). *Resimli Ay Almanakı*. İstanbul.
- Semiz, Y. (1991). *1929-1938 Dönemi'nde Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti*. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Doktora Tezi), Konya.
- Yılmaz, D. (1995). *Misak-ı Milliye Göre Musul*, Konya: Alagöz Yayınları.

Makaleler

- Kaya, Z. (2004). Musul Meselesine Genel Bir Bakış. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 2004-1, Sayı: 8
- Mahmud, Siirt Mebusu 12.09.1924. Mevsil'in Tali. *Hâkimiyet-i Milliye*.
- _____, (02.02.1925). Mevsil'de Neler Oluyor?. *Hâkimiyet-i Milliye*.
- _____, (11.09.1925). Kürtlük ve Kürdistan. *Hâkimiyet-i Milliye*.
- _____, (31.03.1926). Türkiye-İngiltere İlişkileri. *Hâkimiyet-i Milliye*.
- _____, (26.11.1925). Mahkeme-i Adalet. *Hâkimiyet-i Milliye*.
- _____, (20.12.1925). Adaletle İstihza. *Hâkimiyet-i Milliye*.
- _____, (16.12.1925). İrticai Hareketlerin Hudud Tesiri. *Hâkimiyet-i Milliye*.
- _____, (17.12.1925). Tahrikat Devam Ediyor. *Hâkimiyet-i Milliye*.
- _____, (18.12.1925). Alemşümül Bir Adaletsizlik. *Hâkimiyet-i Milliye*.
- _____, (31.12.1925). Hariciyye Vekilimizin Avdeti. *Hâkimiyet-i Milliye*.
- Pınar, M. (2017). TBMM Gizli Celse Zabıtlarında Musul Meselesi. *Tezkire*, Temmuz-Ağustos-Eylül, Sayı:61.
- Obuz, Ö. (2017). Fikrin Mürekkeple Sınarı: Mahmut Soydan'ın Kaleminden Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası ve Serbest Cumhuriyet Fırkası. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 36.

Ekler

T. C.
ADLİYE VEKÂLETİ
ceza iş U Direktörlüğü

Ankara:

/ / 193

Özü

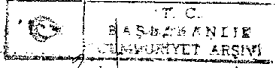
Sayı

84

Genel

71

Özel

Yüksek Baş vekalete

Tan gazetesinin 2/1/336 günlü nüshasının üçüncü sayfasında matbuat kanununun 38 ci maddesi hilelerine bir intihar hadisesinin mezuniyetsiz negredilmesinden ötürü yapılan takibatta mesullerde gazete sahibi Saylav Mahmut Soydanın mesumiyeti teerridyesinin refine lüzum hasıl olduğundan kanuni muacelenin ifası İstanbul C...U.liginden bildirilmiş ve bu bapta yazı örnekleri birlikte tekdin kılınmış olmakla muktezasının ifasına delalet buyurulması nı dilerim.

12-3-936

H. M. İncekaya

Adliye vekili

yazı Yönergesi

E. S. İncekaya

13-3-36

030	10			9	52	13
-----	----	--	--	---	----	----

BAŞVURU VE İZLEN		
12-3-936	12/21	?

Hanki dairenin yazısına cevap veriliyorsa cevap verilen yazının çıktığı daire ve şubenin adı
Günleme ve sayısının gösterilmesi.

